National Library of Israel
Maariv - מעריב, 15.01.1960, page 10

אברהם שלונסקי

בין חסידות חב״ד ודבקות ב...מפ״ם

התן פרס ביאליק תשי״ט – משוחח על דרכו כמשורר, על יחסו לביאליק, על חידושי־לשון ועל... קללות בעברית, על ה„דם" החב״די ועל השיר האהוב עליו ביותר

— מאת רפאל בשן —

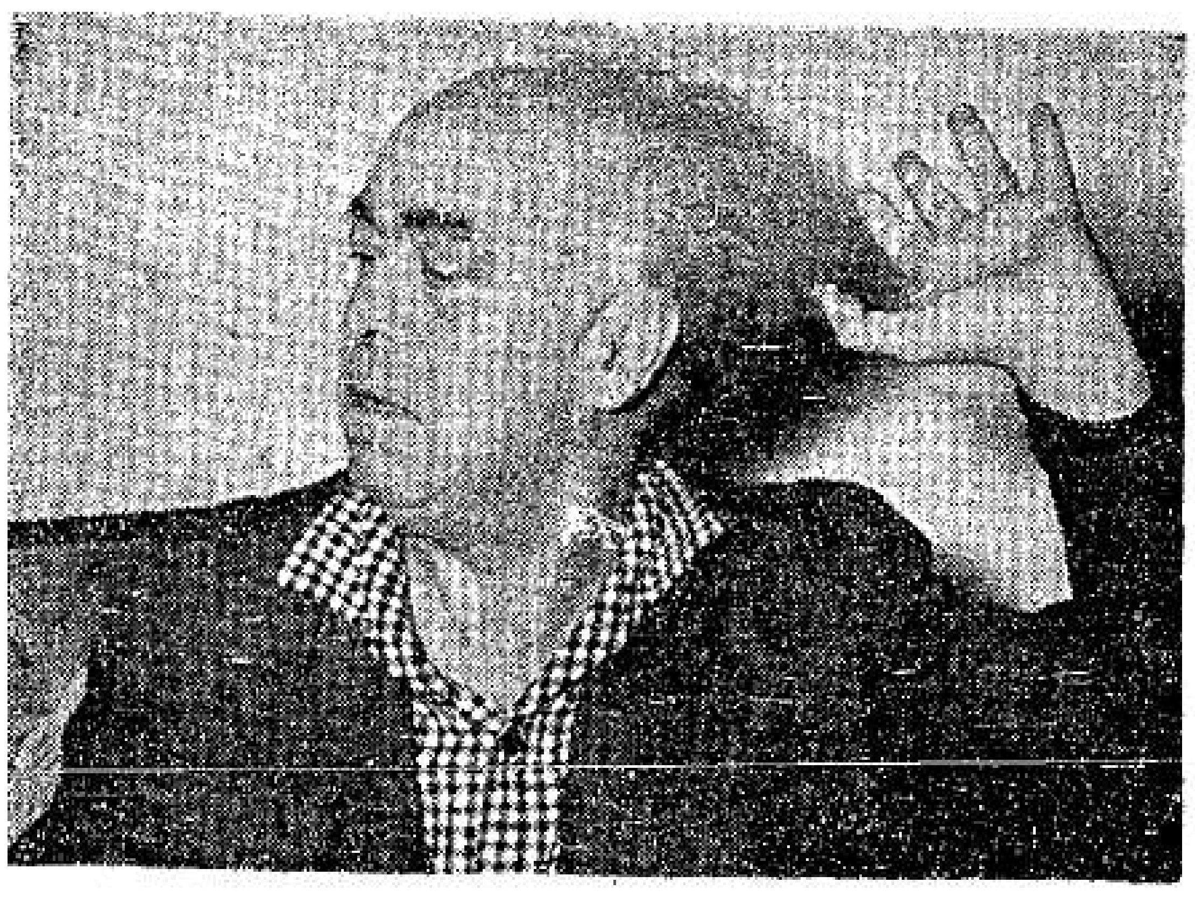

— שירי הראשון?... — מנסה אברהם שלונסקי להיזכר וגבות עיניו העבותות מתקמרות כמין קשתות מתוחות המצפות לחץ, — שירי הראשון! מה זאת אומרת ראשון? כותבים הרבה בחיים וגונזים. בילדות, בנערות, בבגרות, כותבים דברים טובים, ובינוניים ו...כתם גרועים. אתה מבין, השאלה היא: מתי ראוי אתה להופיע בקהל ולדרוש הקשבה. טוב! אשתדל. אה — הנה! השיר הראשון שלי פורסם לגמרי בלי רצוני. פשוט, לא הייתי בטוח כי מותר לי, לאברהם שלונסקי, לקום, לדפוק על השולחן ולהגיד: ,רבותיי יש לי מה לומר!' החברים שלי פשפשו במגרתי, גנבו משם מחברת שירי השאין לעת מצוא, ובוקר אחד אני מקבל אגרת באחריות מ„השילוח" — במה רמה ומכובדת ובתוכה מקופלים: הודעה על פרסום השיר, איזה סכום כסף, ומכתב שבחים מד״ר קלויזנר. שאלתני־ועניתיך: הנה כך ראה את אור השמש שירי הראשון! טוב?

(עוצם את עיניו, מניח ראשו אחור, על המשענת) נו, אחר כך עברתי מייקטרינוסלב לוורשה. גרתי חלוץ בין חלוצים, בבית־החלוץ. למען הפרנסה עסקתי בחטיבת עצים, חשבתי כי נעשה אותו דבר עצמו ביערות הקרן־הקיימת לישראל. בוורשה ארבו פיתויים הרבה למשורר שבי, — „התקופה", וכל אשר בה וסביבה. אבל התאפקתי. רק במסתרים, — כתבתי, וכתבתי, וכתבתי. טוב — עליתי. וגם בארץ־ישראל עשיתי מאמץ גדול להסתיר את עיסוקי האינטליגנטי. (בצחוק רועם) ס׳טייטש! משורר? כותב שירימל׳ך באותם ימים? הלא זה היה טריף שבטרייף! „קוסמטיקה" — היו החבר׳ה מכנים דברים כאלה בזלזול גמור. נו, מה יש הרבה לדבר, איכשהו התגלגלה לידי דבורה בארון, שערכה אז את החלק הספרותי של „הפועל הצעיר" — מחברת שירים שלי. וביום ששי אחד — חשכה ואימה, בוקה ומבולקה. הגליון הטרי של „הפועל הצעיר" מתגלגל לנהלל, עובר מיד ליד, ובו: שיר של אברהם שלונסקי!

משפט חברים, מבויים יפה

מיד קמה זעקה גדולה ועצומה: הכיצד? שומו שמים! איך זה הצליח להתגנב לחברה טרסק המצויינת, שמנדריק גמור, בטלן סופי, קוסמטיקאי המתעסק בחרוזים! (מלקלק שפתותיו כמו טועם בלשונו מן הזכרונות ההם) ואני זוכר שהכינו נגדי משפט חברים מבויים יפה. והאשימו אותי בבגידה מדרגה אל״ף, בכך, שבמקום להיות כוח עבודה קונסטרוקטיבי, הפכתי אינטליגנט תלוש המפרסם שיריו עלי „הפועל הצעיר" — הן לא יאומן כי יסופר אשר כזאת בין חלוצי עמק יזרעאל!

והיה פסק־דין! כן, פסק־דין כהלכתו, ובסעיף העיקרי שבו נאמר, שאסור עלי, מאותו יום ואילך לשתות קוניאק, וללגום וודקה וערק, מפני שאיני ראוי לכך. חלב ישתה! — פסקו השופטים, ובמקרים יוצאים מן הכלל גם מעט בירה, עד יטהר, וימרקו עוונות האינטליגנציה שלו, ויחזיר לעצמו כוחו החלוצי אשר נבאש! כיוון שנכשלתי, ותפסוני בקלקלתי, אמרתי לעצמי: תמשיך איפוא להיכשל אברהם! וכך ראה אור מחזור השירים „סתם".

מפתח־זהב קטנטן...

בחדר עמד ניחוח עז של שושנים. הן מילאו את כל הצנצנות והאגרטלים על הכוננית, הארונות, והשולחנות. סביב סביב — פרחים! אמר שלונסקי ונחיריו התרחבו: — כל היום באים פרחים! אני נהנה! נהנה! אבל אין לי כבר מקום בבית. התחלתי שולח זרים לידידים... שלונסקי לבש חליפה אפורה, חולצה משובצת, סוודר כחול, ורוחו טובה עליו. הוא הוציא מכיס פנימי מפתח־זהב קטנטן, תקע אותו בדלת ברזל כבדה, היא נפתחה, כדי סדק, הצצנו לפני ולפנים — טרקלין השירה.

— שיר טוב? כמעט שאג שלונסקי ומצחו הגבוה כל כך, כמו גבה בסנטימטר נוסף, — שיר טוב! בוא נחשוב יחד. ובכן: שיר טוב! קודם כל הוא איננו מאבק של האדם עם קוצר־היד והרפיון שבו, אלא עם השפע והכוח העצורים במעמקיו. כאשר יש לאדם שפע חוויות ורגש! הוא... הוא... רוצה לכבוש אותם, להדביר אותם, להכניע אותם לרצונו. אתה מבין אותי? הבט: המשורר חייב להביא ויתורים על ויתורים, כדי להגיע אל אותה דרגת ליטוש, שיכלול ומיצוי הנותנת כוח של חד־פעמיות, עוזו של ברק — לשיר. (בספקנות של נימוס): אתה באמת מבין אותי? זו סוגיה מסובכת ומורכבת, ועדינה שבעדינות. יפה, — ובכן: אתה יודע בפני איזה פיתויים עומד המשורר? כמה אפשרויות צבעוניות, נוצצות ומרהיבות קורצות לו? והוא, — חייב ומחוייב לסלול לו את נתיבו האישי, הייחודי, העצמאי. בתוככי ים השפע של שירה עולמית צאירת השפעה. (עוצם עין ימינו) שיר טוב ידידי, הוא איננו היפה ביותר, החזק ביותר, המלוטש ביותר, אלא — השלם ביותר! אמשול לך משל למה הדבר דומה: משורר הצועד אל הביטוי שלו, יש בו דמיון לצעיר, ההולך ועובר דרך סימטאות מזמוטים, אהבים מגרים, ושעשועים זולים, אך איננו שם לבו אליהם, כי דרכו אל השולמית שלו. זהו! זהו! הרבה פיתויים מונחים על סף ביתו של המשורר, אבל הוא חייב לזנוח את כולם, להגיע בהיר ניב ומזוכך ביטוי אל שולמית שירתו!

ראיתי כי ידיו הגדולות של שלונסקי מכוסות שכבה דקה של זיעה, כמו שעמל שעות בכתיבת שיר, אפשר, כאחד שהניח לבנים כבדות, חצובות מחדרי חדרים — על חומת הפיוט.

מיטב השיר...

המשיך לסעור, ורעמת שערו הלבן מתבדרת לצדדיו, כקצף גלים לבנבן: אומרים, — מיטב השיר כזבו. לכאורה: הלא אפוריזם גנדרני בוהימי הוא, כי מה? כי מה היא אמת שירית, ובמה זו נבדלת מאמת היומיים בטרם בוא הפיוט לתת לה את „העוילם הבא"?

אומרים: אמת — זו כנות, כנות, — היא האמת. א—ב—ל! כבר ראיתי שחקן עלי במות בוכה, בדמעות שליש, והקהל — קר, קפוא, אדיש. לא חביבי! דמעות מלוחות עדיין אינן אמנות, נייר ספוג ליחות מלוחה של דמע, עדיין הוא לא שיר. שירה, זוהי הדמעה בגביש מנצנץ, בקריסטל מלוטש! מיטב השיר כזבו? אמת ויציב ונכון, אבל אימתי? כאשר הפייטן מצליח להתגבר על האמת הקטנטנה שלו, ובלי פאתוס, והצטעצעות, הוא (מריט ידו במהירות) ממריא! כך! למעלה! בפשטות גבוהה! נכון: השיר עשוי להיראות לפעמים כבדית מצוחצחת. אבל מיטב הפיוט, היא אותה אמת, הנראית כבדויה, וגרעינה טמון למטה, למטה, למטה, ספון וחבוי, ואמיתי מאד!

בינו לבין ביאליק

הטלפון מטרטר בלי הרף, מברכים, מקיפים, מזמינים למסיבות לארוחות, לפגישות רעים, לגלימה בחברותא, אטו מילתא זוטרתא היא? שלונסקי זכה בפרס ביאליק! הבר־פלוגתא, החריף, העוקצני, המתפלמס בכל להט הטמפרמנט שבו, איש „כתובים" שנאבקו, וזעמו, וקלעו בלי הרף חיציהם הממורטים באגודת הסופרים הרשמית של הימים ההם, והנה — פרס חיים נחמן לראש המורדים — הלא דבר הוא!

אברהם שלונסקי ציפה לשאלה הזאת, הוא אינו נבוך, לא מתחמק במליצות מסולסלות, והריהו רק מהדק קמעא שפתותיו, שוקע במחשבה של רגע, שניים, ואומר בחישוף לב גמור:

— פחות מכל, אתה שומע אותה, פחות מכל, אלך לעשות ממישהו בינוני בכל דרגת כשרון — מלאך. ליצור בלתי אישי מוחלט. בוודאי! ובוודאי! יש יצרים טובים ורעים, לא אנחנו נטענו אותם בקרבנו! מניעים אישיים תמיד משחקים תפקיד איזשהו!

אבל מה קרה ביני לבין ביאליק? מה אירע? השירה, ידידי, איננה צומחת באדמת־הפקר שאין לה בעלים, זמן ומקום. לכל דור, אקלימו, ריחו, רעיונו. אלא מאי? ממש כשם שיש „נימאנדס־לאנד" קיימת „נימאנדס צייט" — מן תקופה שהיא לא פה ולא שם, אלא כמין מפגש זמנים בפתח תקופה החדשה. נפשו של המשורר — היא זירת המפגש. ואז מתחיל המאבק לפני ולפנים, הקרב בין חדש לישן, בין שגור והדשני, בין קבוע, יציב מוצק, — ומהפכני. כלפי חוץ נראה כי המשורר נלחם רק באחרים, אבל מי שיציץ פנימה לכור־ההיתוך, ילמד וידע שבראש וראשונה, נלחם המשורר עם בשרו ודמו! — ביאליק! (והוא מבטא את השם במין רכות מיוחדת של חיבה) ביאליק, היה בו מן הראשוניות, המפעימה. הוא היה מלא וגדוש. ונושם מורשת עסיס כל הדורות. ביאליק נשא עמו המשכיות בצורה ובתוכן.

— אחר כך באנו אנחנו! (העיניים מבריקות בשמץ משובה) עם צרור דל, ונעלים בלויות, ראינו מלחמת עולם, הרגשנו פוגרומים, ופתאום מין מעבר פתאומי חד וחריף עד לאין הכיל: עמק יזרעאל. הכל אחרת, הכל חדש, הכל משכר. אתה יודע מה היה אז בשבילנו העמק הזה? עם ההרים הקרחים סביב? ואנחנו: עדה קטנטנה, בגילופין חלוצי, רוקדים „הורה" רעשנית, משתוללים משמחה, מתקדשים עם כל שחר חדש המפציע עלינו, עמוסים חוצפה נאיבית, — תמימה, נערותית. מתיימרים לפתור מיד, מיניה וביה, — הכל! הכל! יחס בין אדם למקום, בין אדם לחברו, בינו לבינה. — הכל! ולא פעם קיננה בי ההרגשה, הנה אתה, קום! התנער, — פתור! כי אתה הבראשית, בך מתחילים הדברים! אמת: זו היתה גישה חד־צדדית, חד־מהרית, חד־סיטרית, שעיקרה: ניפוץ הישן, המוסכם! וזה הפחיד! — כן, זה הפחיד! — את הגווארדיה הותיקה!

אבל הנה אודה ואתוודה: גם כאשר רקדנו „הורה" מסוערת עד אשמורת שלישית, גם עת צרחנו צריחות של שמחה עוברת גדותיה, נשארנו ילדים קטנים ונבוכים שעזבו בית אבא־אמא. דשדשנו הרבה צער ובכי ברגליים! זו לא היתה השתוללות סתם! היו בה ניצוצות דקדושה!

הטיל שלונסקי ראשו, בתנועה קלה אחורה, הכניס מעט סדר בקווצות רעמתו — המשיך: כבר אמרתי, ואני חוזר ואומר: בדו־קרב הנפתל בין השכל והזמן, — סגר הזמן את המעגל! היתה מערכה פיוטית כבדה — נכון! היה בה הרבה להט פולמוסני מיותר ומכאיב — אמת! אבל כשוך המלחמה, והאבק נמוג משדה־הקרב, נוקפות שנים, מתבררות הסוגיות לעומקן, לרוחבן, במלוא מכלול משמעותן. ומעניין: מצאתי בשנים מאוחרות ריעות ולשון משותפת עם כמה מגדולי התותחים מן „הצד שכנגד". פיכמן, ויבדלו לחיים ארוכים, ברקוביץ וצמח.

פגישה ראשונה

— פגישתי הראשונה עם ביאליק? שלונסקי, מזדקף, מיד בלי משים הוא סוגר רוכסן הסוודר שלו, מתקן כלאחר יד צווארונו, מעיף מבט בחודי נעליו: — כאחד שמתכונן לילך אל מפגש מכריע. סיפר לאט־לאט, מעלה מחדרי הזכרון כל פרט, כל ניע, כל בת־קול:

— זה היה בתקופה הבגילופינ׳ית, החלוצית, הטובה. גרתי בחולות על יד תל אביב, באיזה חור, מחלוני נשקפו מצבות בית־עלמין עתיק. אותו יום בא אלי אחי מן הגליל, והחלטנו: ליל הילולא יהא לנו הלילה! (בחיוך רחב, בגאוה אמיתית) אנחנו משפחה חב״דית! שוברים כלים, הרתי משמע, נו, ישבנו וזימרנו, ורקדנו, ולגמנו, והנה מתקרב אלינו מישהו, והוא צועד בכבדות דרך החולות.

אני זיהיתי אותו מיד; ביאליק! אחי, ושאר המסובין — לא! שוב יצאנו במחול של דבקות. ואחי, ככה מושך את ביאליק אל תוך המעגל, והוא מתנשם ורוקד, רוקד ומתנשף. התישבנו לשתות כוסית, ומענין לענין, וביאליק החל מדבר על גלגולם של ניגונים, על טעמם של זמירות, על העובדה שכל שיר הבא אלינו, — ואפילו הגויי ביותר — הופך יהודי, מקבל תבלין ועידון של „אידישקייט"! ואחי, עם המסובין שלא ידעו מי המדבר, הנידו ראשם זה לזה, לאמור: לא רע! לא רע! הנה יהודי עממי, פשוט, בעל־בית׳ל, ואיזה פה מפיק מרגליות — הפלא ופלא!

העיקר, שעות עברו, ואנחנו נכנסנו, כמו שאומרים לעוילמוס! פתאום פוסק ביאליק: נו חבר׳ה צריך ללייכ׳ס! קם ואני מתלווה אליו. היתה לו מין תנועה שבזאת האופיינית לו, משהו כזה: נותן לך דחיפה קלה בכתף, מרים ראשו, ושואל; נתן לי בדרך דחיפה שבזאת וישאל: מי זה גר פה? אמרתי: אנכי. היקשה: מי אתה? עניתי: פועל, חלוץ. ומה שמך כי אדע? השבתי: שלונסקי, נעצר. אברהם? כן! מיד עמד ודיקלם שיר שלי אשר נדפס ב„הדים", וסיפר כי היו סביבי ויכוחים עזים, והוא, חיים נחמן ביאליק, הגן עלי והסביר שאני כשרון רענן ותוסס המביא מהלך פיוטי חדש לשירה הארצישראלית!

מאותו יום ואילך נהגנו להיפגש לעתים קרובות ולהפוך יחדיו בסוגיות ספרות, חיים ושירה. הוא היה אתי גלוי־לב עד מאד. פעם אמר לי: שלונסקי! נפלתי בפח! בפה־פשיטא! ידידים, חברים, והבקרת יחדיו, חברו עלי, והחתימו אותי על שטר. עשו ממני משורר לאומי. אברהם! אינני יכול לשלם. במה אפרע את השטר הזה?! — ונאנח מעומקא דליבא.

בין „מאזניים" ו„כתובים"

שני הקמטים החרושים בתלמי פניו של שלונסקי, סביב הפה, מתעמקים והולכים) אחר כך בא הפילוג! והדברים ידועים. החל ויכוח מריר על נוסח כתיבה ועל חזותה של תרבות עברית, והקונטאקט האוניברסלי, הבית והעולם, אידיש ושפת־קודש. — והדברים ידועים! וקמו שני מחנות. האחד, צירי־„מאזניים" השני, מרכזו „כתובים". ויהודים רתחניים הם, ועוקצניים, והיו הרבה דברים מרים כלענה, והיה המון קצף שהזמן גרמו, והוא נמוג עם שוך גלים, והמחלוקת ואנכי אומר זאת היום מפרספקטיבה של זמן, המחלוקת נקיה היתה, מפרה, — מחלוקת לשם שמיים!

(נבוך קמעא): נו, וכאשר באו והודיעו לי כי אני עומד לקבל את פרס ביאליק, היתה בלבי תחושה מוזרה. אולי, הרהרתי, אולי מוטב לגמור בזה שלא קבלתי! אבל כאשר נודע כי שותפי לפרס הוא אליעזר שטיינמן, אמרתי לנפשי: אוהו! זה דבר אחר. כאן כנראה התכוונו למשהו, העובדה ששני עורכי „כתובים" המורדים! זכו בפרס ביאליק יש בה מן הרמז והסמל! כן, זהו־כבר לא סתם ענין פיקנטי! הזיווג הזה סוגר איזה מעגל!

(בקול רך חן־הרך) ומניה ביאליק היתה שם, והיא בירכה אותי בלבביות. ואני יודע, כי אמרה פעמים הרבה בימים ההם: „אני מצטערת ששלונסקי חדל לבוא אלינו!" אשה נפלאה, מניה!

חבלי לידה של שיר

ראיון עם שלונסקי — יש בו מן ההנאה. אצלו יש לך הרגשה כי אתה יושב מול מעיין מתגבר שאינו נסתם לעולם. סמבטיון שנון שלא נח אפילו בשבת. תשובותיו: מעוגלות, דשנות, שלמות. אצלו — אין אתה חייב ללחוץ, להפציר, לסחוט. הוא עונה: בעין יפה, בלב חפץ, יושב על מילאת — ונותן בכל הגודש. כבר באמצע האינטרוויו ידעתי: בצורת לא תהיה כאן. הבל רק על האלומות שאי־אפשר יהיה לי להביא הגורנה — מקוצר מצע.

אשים נפשי־בכפי ואומר: יש מידה גדולה של זהות כמעט פיסית בין אברהם שלונסקי — ושיריו. והרי הוא, עצמו כמין פיוט שלונסקאי אשר לבש מכנסיים, וסוודר אפרפר, וגידל בלורית מתנפנפת — והחל פוסע ומהלך. יש לו תנועות ידיים רחבות, דינמיות, אבל בשום פנים לא מרושלות. „הפואנטה" — מצויה בדבריו תמיד, והיד משמשת תדיר כמין חריז סופי: מסיים, מסכם, — מעין „ממד שלישי". שיחו של שלונסקי שזור משפטים מדהימים לעתים, נועזים, הנראים ממבט ראשון כוירטואוזיות לשמה, אבל רגע לאחר מכן באה הרצינות, העצבות שבחוכמה, התבונה הטמונה בחידוד, האמת שמאחורי קליפת הברקה הבוהקת. שלונסקי הוא מהיר דיבור, יורה משפטיו כבזק, לעתים היה נדמה לי כי הוא מסוגל לחשוב. לחצוב תשובה מנוסחת וחדה כתער, ולהטיח אותה בעברית המרוננת שלו, — הכל: תוך כדי שבריר של דקה:

נאנח שלונסקי: אני נאבק קשות עם השפה! מכניע מלים! אם אני מוחק? אין לתאר! אסור לבוא אלי בזמן שאני כותב! אני תולש, וקורע, וקורע ותולש! (מכווץ אצבעות ידיו) אני מוכרח, אתה מבין, לראות בניין עומד על תילו! מלה אחת לא בסדר — והנייר הולך לסל! זוהי מלחמה מתמדת, מאבק בלתי פוסק בפיתויים, בוויתורים, בהתחמקויות. יש לי העט שלי! אראה לך אחר־כך, אם תרצה. הוא גדול, הוא עבה, אני מרגיש אותו היטב בין האצבעות בשעת כתיבה, אני חש אז... כי יש לי משהו ביד, ואני בונה בנין של מ—מ—ש! מ—מ—ש!

„רובוט" מתרגם שירה...

(צוחק בפתאומיות מפתיעה) שמע! יהודים טובים טרחו והזמינו אותי לאוניברסיטה, יש שם איזה מלומד אשר יתן הרצאה על ה„רובוט" המתרגם שהופעל כבר בחו״ל. ביקשו שאשמיע דעתי. מה הייתי אומר? שמע! שום רובוט בעולם לא יוכל לכתוב או לתרגם דברי שירה. אני שואל אותך: מה רע במשפט: „בתחילה יצר אלוהים את הרקיע והאדמה", מה רע בו? אולי הרובוט היה מתרגם כך. אבל איפה זה, ואיפה: „בראשית ברא!" בראשית!.. איזה מעין אדיר של אסוסיאציות ונדוניה של צלילים יש למלה אחת ויחידה כזאת! „בתחילה" — זו מלה שאפשר לפתוח בה אסיפה, אבל ב„בראשית"? — עולם אפשר לפתוח בה!

— מדוע אני מספר לך כל זאת? סתם?! לא סתם! תבין: מלים יש להן משמעות פנימית עצומה. משורר אמת, מכניס איתן תחת האפיריון שלו, עושה מהן פסיפס רבגוני, מושלם, רונן! — בינה עולמות מתנגנים!

(השפיל עיניו, ואצבעותיו שברו גפרור אחרי גפרור) מה אתה יודע על ירחי לידה של שיר? אמר, ונתעטף, שתיקה־ארוכה.

— מה? נזכר: פעם הייתי מעשן כמו פרא־אדם, כותב ומעשן, כותב ומעשן! עכשיו גמרתי עם זה — בתכלית!

— שותה?

הוא תמה: מה לשתיה ולפיוט? (מבריק) אין אני גורס „שותים בחרוזים"! הצעירים הבוהמיים חושבים כי זה שייך לענין, קצת בקבוק, קצת הפקרות, קצת... סיפיליס! וטעות היא! הרי זה כמו אותם בני עיירה שהיה להם רב גדול בתורה, בחכמה, ובמידות, אלא מאי? גופו חסון היה, כתפיו רחבות, ידיו חזקות, וכולו בריאות וכח. אמרו בני העיירה: הכל טוב ויפה, אבל כלום כך ייראה רב בישראל, איפה מעט חיוורון,? היכן קצת שיעול,? וקורטוב שחפת... וד״ל.

על הצעירים ועל השפעות

(בצער) — צעירים? יש עכשו אופנה אצל המשוררים הצעירים: „אני לא מושפע!" הם חושבים כי זו עדות לטובתם. טעות! טעות! המרצפת איננה מושפעת כאשר יורד עליהם גשם. השדה — כן! השאלה הגדולה היא רק: מה זרוע? מי שיש בו עצמיות — ילבלב! מי שאין בו — לא! מה הבושה הזאת להיות מושפע מה? בגיל מסויים נתון כל משורר־אמת להשפעה מן הקרוב ומהותי לשורש נשמתו! (בזעם בלא פיוס) מדבר מהרה לא מקבל השפעה! מה יש! אצל ביאליק אין אלמנטים פושקיניים, וניקראסוביים? האם גרע זה משהו מגדולתו? אבל! יש כאן „אבל" גדול! אנחנו היינו מושרשים היטב במקורות היהודיים, — היה לנו הכוח „לייהד" את ההשפעות. אף פעם לא פחדנו לפתוח אשנבים וחלונות לעולם הגדול, לא יראנו כי הקוסמופוליטי ישבור את חוט־השדרה היהודי שלנו! ניתנה אמת להיאמר; אני חרד לחיסון השרשים של הדור הצעיר! זה המפגין את ההתנערות מן היהודי, זה הכנעני למחצה, לשליש, ולרביע, אין אני יודע איזה ניגון ישיר, כאשר תתגדפנה ההשפעות למיניהן, האמנם יהא זה ניגון יהודי?!

„על טעם ועל ריח"...

כאשר עוגן השיחה נתקע ברציף חידושי הלשון שלו, של חושף גנזי השפה, מנער אבק דורות משפוני טמוני ניביה, אמודאי הצולל למעמקי העברית, ודולה משם במין „תרש ששי" נדיר, — מלים חדשות, עסיסיות, טעימות, להיגוי המתקבלות מיניה וביה על שפת עם, או — אז, נדלקים זיזי קונדסות בעיניו הפעלתניות והמאורכות של אברהם שלונסקי, והוא יספר: פעם הכנסתי לשיר את המלה „רפסודתי" כלומר: הסכתי שיהי לרפסודה כדי שיגיע לאיזה חוף, אותו יום התהלכתי גאה: חידשתי מלה! פגשני ביאליק ואומר: שמע, מלה נאה גנבת מאצל איבן גבירול! מה מסתבר? מתברר כי אצל איבן גבירול מצוי באמת הפועל ריפסד! — נו לך דע, — לך חדש!

אם זה מעניין מישהו: אין אצלי שום שיטה לאבוראנטית לחידושי־לשון. לפעמים כאשר אני מחדש באמת, — אין לי כלל הרגשה כי חידשתי. לעתים נדמה עלי כי כבר שמעתי מלה זו אי־איפה, אי־שם. אי־פעם. ובכלל, בכלל: מה פתאום חייבים הכל לדעת אבהותה של מלה?

מה זה מעניין מי חידש לחם? בשר! תרה! מכנסיים! אמת: אנו שפה שחייתה חיים קצוצים. חידושי מלים הם צורך חיוני דחוף אצלנו. בקרב עמים אחרים — יש שם לכל ענין שבעולם. פשוט, נתונות להם כל המלים לכל הדברים. מתי מתכנסת האקדמיה ללשון בצרפת? — פעם באיקס שנים! אצלנו? אתה קם בבוקר ויש לך מאה מלים חדשות — חדישות!

— מה חידשתי אני? מי יזכור! בימוי! והצגת־בכורה, ! וכבאים, ! — בלי סוף! אבל תשמע דבר יותר מעניין: פעם, אני הולך ברחוב במרכז מסחרי, ולפני צועדות שתי תימניות, ככה בגיל שלושים, נראות פחות או יותר. והן מתוכחות, לפתע אומרת אחת לשניה: מה יש לדבר? על טעם ועל ריח אין להתווכח! אדוני! חידוש לשוני זה פרסמתי ב„כתובים" כמה חדשים לפני כן! איך הספיק כבר לרדת לרחוב, להתגלגל בין שפתי העם? — הייתי ברקיע השביעי. — היי!

„הב לנו קללה עברית"...

אומרים: מילון! מילון! לא במילונים נמדדת שפה חיה, ערה, תוססת, נושמת! בניבים כוחה, בביטויים דשנים, עוזה על חידודים עממיים, — תפארתה, ובקללות כן! כן! ובקללות — חיוניותה. הנה נודה: אין לנו קללת עברית הגונה! בושה היא, — חרפה היא! אבל — אין!

פעם, בימי מלחמת־העולם השניה, שלחו לי החבר׳ה מהבריגדה עתון שלהם, עם מאמר ראשי המכוון אל אברהם שלונסקי, ונאמר בו בין השאר: הב לנו, שלונסקי, קללה עברית, כי חייל בלא קללה — הוא כחייל בלי רובה! ועוד היה כתוב שם! החייל הרוסי, הוא הלוחם הטוב בעולם, — מפני שיש לו מלאי הקללות העסיסיות בעולם!

(בשובבות) שלחתי להם, שלחתי כמה קללות! שוב אינני זוכר בדיוק מה, אחרי הפצרות ממושכות ושידול רב: קללונת אחת עדיין שמורה עמי, שמעתיה מפי ילד, והיא היתה נפלאה בעיני. הילד אמר לחברו: יוסי, תישק לי, ב... מלהיפך! (בהנאה גלויה) חזק היה?

הגעתי להברקות שלו, לאימרות־כנף שלו, לזיקוקין הלשוניים שלו, — המהלכים זה שנים על שנים מקצה הארץ עד קצה. לשמח לבב־יודעי שנינות, וחידוד, ופולסין עוקצניים דבדיחותא, ובנקודה זו, הפך שלונסקי עגמומי קצת, וישא דברו ויאמר: הייתי מבקשך תכתוב כך: שלונסקי אמר: לא כל דבר־שטות המהלך בשמי בחוצות עיר — אני אביו! אפילו הוא מבריק! פעמים הרבה, שמעתי אומרים חכמות בשם אברהם שלונסקי, — והן כלל לא ידועות לי! תחילה ניסיתי להכחיש. אחר־כך ראיתי שאין לדברים סוף — ואחדל! אני פשוט, מאמין, כי כל מי שמוח לו בקדקדו, ידע להבדיל בין „שלונסקי אמיתי", ל„שלונסקי — מזוייף"! (אחרי הרהור) אני בכלל נגד התחכמות פרופסיונאלית! נדמה לי, כי רק מוקיונים גדולים כמו גרוק, יודעים את סוד הבידוח העמוק, סוד ההומור הנולד על ברכי העצבות־הנבונה!

— כמה שירים כתבתי? מוטב ותשאל: כמה שירים טובים כתבתי, וגם זאת אינני יודע. הרי אנחנו קורעים הרבה, מוחקים הרבה, גונזים הרבה. ומשורר הוא לא איזה מין סיכום פורמאלי בוכהאלטרי של שירים טובים — רק טובים! גם הגרועים מצטרפים לחשבון. אי־אפשר לעקור אותם. הם כמו לבנים בחומה. כאשר עמדו להוציא את שני כרכי שירי, ישבתי לבחור, מה ייכנס ומה יישאר בחוץ. התחלתי, — ואפסיק. ראיתי כי אין לי שיפוט שקט. ביקשתי מלאה גולדברג ונתן אלתרמן שיעשו זאת בשבילי.

חב״ד ו...מפ״ם

— אני וחב״ד? (אור חדש בעיניים, קמט ארוך לרוחב המצח, חיוך דק חן הדק). חייב אני לאבותי תודה גדולה על המורשה הזאת, מזג חב״די! דם חב״די! ניגון של חב״ד! השירה ביסודה, הריהי ירידה אל תוככי מרתפי הנפש, ואני אם אינני צורח — אלא שר, אם אני נתון במשטר מתמיד של ניגון — הרבה תודה וברכה לחב״ד שבי!..

— אני ומפ״ם? (רצינות כובשת את קלסתרו) הנה! לא במקרה נכנסתי למסגרת מפלגתית, היו סיבות לעומק, זה נפתח אצלי כאשר הפאשיזם החל משתולל באירופה, כמה שנים קודם הוצאתי חוברת בשם „לא תרצח" — הייתי נאיבי, הייתי פאציפיסט. סברתי כי למשורר אסור להשתכשך בביצת היומיום, למה לה לליבנת הספיר להתפאג ברפש? אח״כ החלו מגפי הפאשיזם לצעוד, הם ניצלו את חולשת ההגונים, האיסטניסים, יושבי מגדלי־השן. אז הבנתי, — הבנתי מאד! המשורר חייב לרדת לרחוב. בקשתי לי מסגרת!

— לא! בשום פנים ואופן! האמן לי: כל ימי במפלגה לא היתה אפילו דקה אחת בה כפו עלי משהו. תמיד הייתי רשאי, להטוב להגיד ולעשות כל אשר בקשתי, והתאוויתי! (מקשה כלשהו) — אחרת, אחרת הייתי פורש, ויוצא, וחוזר למגדל־השן שלי! בפירוש!

. דבר אחד! דבר אחד אני רוצה שיהיה ברור בתכלית: לעצמי, — לעצמי לעולם אינני משקר! דיברנו על חב״ד, — הנה כי כן: איך אומרים שם? הלבושים החיצוניים, הכלים — עלולים להשתנות, ללבוש צורה, ולפשוט, אבל שורש הנשמה, — אחד!

— ביקשת כי אצביע בכיוון השיר האהוב עלי, — זה קשה, בלתי אפשרי כמעט, — כולם הם בני! אבל ישנו בית פיוט בו מקופלת הביוגרפיה הפנימית שלי, — פעם כתבתי:

כך יער בלילות זוכר,
הזיז וסאון — שרק הקניטו,
וכך חיית לאחר,
אבל תמיד מה שחיית!

תשורותיים האחרונות! תבע המשורר. קרא אותן פעמיים!

קראתי ואומר: מיטב השיר — אמיתו!